

і 23 адпаведна). На прыкладзе вышэй даследаванай тэрміналогіі можна меркаваць аб роднасці беларускай і польскай моў. Максімальная колькасць амалексаў у параўнанні з іншымі лексічнымі парамі дазваляе гаварыць аб адным паходжанні абедзвюх моў. На падставе гэтага неабходна заўважыць: нават беглы агляд агульнай тэрміналогіі роднасці і сваяцтва пераконвае ў тым, што старажытныя беларуская і польская мовы захавалі ўсе асноўныя тэрміны роднасці і сваяцтва, характэрныя для агульнаславянскага перыяду.

Гетэралексічныя пары, якія займаюць другое месца па сваёй колькасці, адрозніваюць беларускую і польскую мовы, надаюць кожнай з моў уласную прыгажосць і ўласны нацыянальны каларыт, робяць кожную мову непаўторнай і арыгінальнай. Такую ж функцыю выконваюць і лексічныя лакуны кожнай з моў.

Аднак, разгледзеўшы спецыфіку агульнай сістэмы роднасці ў беларускай і польскай літаратурных мовах, нельга не заўважыць, што арыгінальнасць і нацыянальны каларыт тэрміналогіі кожнай з моў не саступае генеалагічнай роднасці моў і суседству, што, як вядома, адбілася на спецыфіцы тэрмінаў. Таму асаблівасці сістэмы роднасці ў кожнай славянскай мове нельга разглядаць асобна ад іншых, роднасных ёй славянскіх моў; толькі пры параўнанні адпаведнай тэрміналогіі ў некалькіх славянскіх мовах і можа вызначыцца спецыфіка той ці іншай мовы.

Літаратура

1. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы / Пад рэд. М. Р. Суднікі, М. Н. Крыўко. Мн., 1996.
2. Inny słownik języka polskiego. – Wydawnictwo naukowe PWN. Warszawa, 2000.

ПРАБЛЕМА ЗБЫТКОЎНАСЦІ СЕРБСКІХ ПАРАДЫГМ

М. В. Супрунчук

Назоўнікі, безумоўна, асаблівыя словы: і часцінамоўнае значэнне ў іх самае неакрэсленае (М. В. Паноў) ды ўсеабдымнае, і ў сказе яны самыя поліфункцыянальныя, і ў тэксце самыя частыя, і ў слоўніку іх больш за ўсіх. Аднак справа не толькі ў назоўніку, але і ў спецыфіцы пэўнай мовы. Даследаванні Б. Унбегаўна, пражцаў, Д. Брозавіча, М. І. Талстога [2] паказалі, што славянскія мовы падзяляюцца на тры групы паводле сваёй стандартнасці, унармаванасці. І беларуская з сербскахарвацкай належаць якраз да адной – да слабанармаваных.

Варыянтнасць сербскахарвацкай мовы даследуецца вельмі актыўна. У асноўным вывучаюцца адрозненні паміж бялградскім і заграбскім стандартам. Хоць поўнай яснасці яшчэ няма, вядома ўжо шмат. (Гл., напр.,

дыферэнцыяльны слоўнік [5] і інш.; сціслы і змястоўны агляд змешчаны ў артыкуле [1], тамсама прыведзена багатая літаратура пра рэгіянальныя варыянты ў Сербіі, Чарнагорыі, Харватыі ды Босніі.) Ваганні ж унутры аднаго стандарту даследуюцца значна менш. І гэта зразумела: сербскі і харвацкі стандарт штучна разводзяць па палітычных прычынах, робячы выгляд непрабівальнага муру паміж гэтымі ідыялектамі, ствараючы ўяўленне іх далёкасці і непадобнасці. А значыць, патрэбна акцэнтаваць іх унутраную, адасобленую еднасць, адзінства, не дапускаючы ніякіх унутраных варыянтаў. Бо варыянты гэтыя – агульныя, насамрэч, для сербаў і харватаў. Увогуле, усе паўднёваславянскія мовы – гэта адзін кантынуум без рэзкіх меж і пераходаў ад Славеніі да Балгарыі і з адрозненнямі толькі ў крайніх пунктах, а не ў суседніх. Праблема аманіміі і збыткоўнасці парадыгм увага амаль не надаецца

Мэта нашага артыкула – разгледзець некаторыя праблемы варыянтнасці і збыткоўнасці сербскіх назоўнікаў.

1-е скланенне.

Клічная форма адз. л.: канкурэнцыя форм на –е, на –у і тоесных намінацыў: *писар* 'пісар' – *писаре!/писару!*, *лекар* 'урач' – *лекаре!/лекару!*, *Милош* – *Милош!/Милоше!/Милошу!*. Навукоўцы адзначаюць у гэтай форме найбольшыя ваганні з ўсёй назоўнікавай парадыгмы ўвогуле [4, с. 98].

Т. скл. адз. л.: ужыванне канчаткаў –*ом/-ем* канчаткова не кадыфікавана: *писар* 'пісар' – *писаром/писарем*, *падеж* 'склон' – *падежом/падежем*, *стриц* 'бацькаў брат, дзядзька' – *стрицом/стри-цем*, *Копитар* – *Копитаром/Копитарем*. У старасербскай мове канчатак –*ем* ужываўся пасля мяккіх, да якіх адносіліся і *р, ж, ш, ч, ц*. Зараз яны цвёрдыя, але канчатак нярэдка захоўваецца традыцыйны. Аднак экспансія канчатка –*ом* становіцца ўсё большай і ён, відаць, паступова замацуецца як адзіны.

Усе склоны мн. ліку: факультатыўны пашыральнік асновы –*ов- / -ев-*. Складанасць тут падвоеная: выбраць варыянт з пашыральнікам ці без, а калі з ім, то з якім іменна: *вук* 'воўк' – *вуци/вукови*, *брк* 'вус' – *брици/бркови*, *голуб* 'голуб' – *голуби/голубови*, *знак* 'знак' – *знаци/знакови*; *мраз* 'мароз' – *мрази/мразови/мразеви*. Пры гэтым ёсць некалькі выпадкаў, дзе пашырэнне асновы паказвае на сямантыку: *сат* 'гадзіна; гадзіннік' – *сати* 'гадзіны' /*сатови* 'гадзіннікі'.

Р. скл. мн. лік: дамінаванне канчатка –*а* пры абмежаваных –*и, -ију*: *сат* – *сата/сати/сатова*, *хват* 'сажань' – *хвати/хватова*, *месец* 'ме-сяц' – *месеци/месеца*, *гост* 'госць' – *гости/гостију*, *прст* 'палец' – *прсти/прстију*.

2-е скланенне.

Д.-М. скл. адз. л.: факультатыўнае чаргаванне заднепаднябенных *г, к*,

х // з, ц, с: *нога* 'нага' – *нози*, *рука* 'рука' – *руци*, *кћерка* 'дачка' – *кћерки/кћерци*, *слуга* 'слуга' – *слуги/слузи*, *мачка* 'кошка' – *мачки*, *бака* 'бабуля' – *баки*.

Клічная форма адз. л.: магчыма ўжыванне спецыяльных форм на –о, на –е і захаванне форм назоўнага склону: *тата* 'тата' – *тата!//тата!*, *майка* 'маці' – *майка!//майко!*, *Перица* – *Перица!//Перице!*, *Радојица* – *Радојица!//Радојице!*, *пијаница* 'п'яніца' – *пијанице!//пијаницо!*, *кукавица* 'баязліўца' – *кукавице!//кукавица!*.

Р. скл. мн. л.: канкурэнцыя канчаткаў –и/-а/-у, якую часам дадаткова ўскладняе ўстаўное –а-: *бројка* 'лічба' – *бројки/бројака/бројка*, *палачинка* 'аладка' – *палачинки/палачинака*, *псовка* 'лаянкавае слова, выраз' – *псовка/псовки*, *рука* 'рука' – *рука/руку*, *слуга* 'слуга' – *слуга/слугу* і інш.

3-е скланенне.

Т. скл. адз. лік: канкурэнцыя канчаткаў –и/-ју: *крв* 'кроў' – *крви/крвљу*, *помоћ* 'дапамога' – *помоћи/помоћу*, *реч* 'слова' – *речи/речју*.

Звернемся да колькаснага боку праблемы (гл. таксама [3]). Парадыгма назоўніка ў беларускай мове традыцыйная будзеца на трох апазіцыях: па ліку (два лікі), склону (шэсць склонаў) і адушаўлёнасці/неадушаўлёнасці. Значыць, усяго ў тыповага – на зычную літару – назоўніка мужчынскага роду патэнцыяльна магчыма $6 \times 2 = 12$ форм, як у прыкладзе ніжэй.

Н. <i>лыжнік</i>	В. <i>лыжніка</i>	Н. <i>лыжнікі</i>	В. <i>лыжнікаў</i>
Р. <i>лыжніка</i>	Т. <i>лыжнікам</i>	Р. <i>лыжнікаў</i>	Т. <i>лыжнікамі</i>
Д. <i>лыжніку</i>	М. <i>лыжніку</i>	Д. <i>лыжнікам</i>	М. <i>лыжніках</i>

Як бачым, не кожная з дванаццаці грамем мае ўласны план выражэння: аманімічныя формы роднага і вінавальнага склону адзіночнага ліку, давальнага і меснага склону адзіночнага ліку, роднага і вінавальнага склону множнага ліку, творнага склону адзіночнага ліку і давальнага склону множнага ліку. Розных форм тут дзесяць. Безумоўна, ёсць назоўнікі тыпу *маці*, дзе ўсю такую таблічку можна запоўніць адной формай.

Такая ж сітуацыя і ў сербскай мове, і ва ўсіх іншых славянскіх мовах: няма ніводнага назоўніка, у парадыгме якога кожнаму склону адпавядала б асобная, аманімія ёсць абавязкова. Праілюструем гэта прыкладам *вработа* 'верабей'.

Н. <i>вработа</i>	В. <i>вработа</i>	Н. <i>вработи</i>	В. <i>вработе</i>
Р. <i>вработа</i>	Т. <i>вработем</i>	Р. <i>вработа</i>	Т. <i>вработима</i>
Д. <i>вработу</i>	М. <i>вработу</i>	Д. <i>вработима</i>	М. <i>вработима</i>
Клічная форма <i>вработе</i>		Клічная форма <i>вработи</i>	

Рэальная парадыгма тыповага сербскага назоўніка мужчынскага роду (г. зн. на зычны) налічвае нябольш за дзевяць розных форм з магчымых

чатырнаццаці. Як мы бачылі, варыянтнасць назіраецца ў шасці выпадках (два ў адзіночным ліку і чатыры ў множным). У жаночым родзе патэнцыяльная парадыгма таксама складаецца з чатырнаццаці форм, але розных максімальна налічваецца восем (у назоўнікаў на *-a*). Варыятыўнымі аказваюцца тры. З чатырнаццаці патэнцыяльных форм ніякага роду неаманімічныя пяць. Варыянтнасць у іх перыферыяная, індывідуальная, таму можна лічыць, што цяжкіх выпадкаў, у адрозненні ад мужчынскага ці жаночага роду, няма. Такім чынам, з сарака дзвюх віртуальных форм для ўсіх трох родаў існуе дваццаць дзве. Пры гэтым варыянтнасць назіраецца ў дзевяці з іх (каля 40%).

Паза межамі агляду засталіся тыя факты, адносна якіх адзінства няма: ці лічыць іх рэгіянальнымі, ці нелітаратурнымі, ці выпадковымі, ці нямасавымі. Прыведзеныя назіранні закранаюць толькі бяспрэчныя, прызнаныя ўсімі даследчыкамі «пункты напружання» сербскага скланення. І нават гэтага дастаткова, каб паказаць цяжкасць сербскахарвацкай мовы для вывучэння і кадыфікацыі. Такая стракатасць сведчыць і пра пільную неабходнасць масавага статыстычнага вывучэння сербскахарвацкай мовы. Яно дапаможа выявіць сапраўдныя дамінанты, тэндэнцыі, правесці абгрунтаваную, адпаведную рэальнасці кадыфікацыю. Тым болей што наспела патрэба ў новых слоўніках і ў апісальных граматыках.

Літаратура

1. Невекловский Г. Языковое состояние на территории распространения бывшего сербскохорватского языка // Славяноведение. 2001. № 1. С. 39–58.
2. Толстой Н.И. История и структура славянских литературных языков. М., 1988. С. 186–194.
3. Цивьян Т.В. Имя существительное в балканских языках. М., 1965.
4. Језички приручник / Ивић П. и др. Београд, 1991.
5. Ćirilov J. Srpsko-hrvatski rečnik varijanti. = Hrvatsko-srpski rječnik inačica. Beograd, 1989.

РИМЕЙК Г. ГОРИНА «КОРОЛЕВСКИЕ ИГРЫ»

Е. Г. Таразевич

Пьеса Г. Горина «Королевские игры» вызвала интерес не только у театралов, но и у литературоведов. Необычность ее в том, что автор по-новому интерпретирует известный сюжет о короле Англии Генрихе VIII и его жене Анне Болейн, трансформируя трагедию М. Андерсона «Тысяча дней Анны Болейн» в трагикомедию и основательно переделывая ее как на уровне содержания, так и на уровне формы.

Замысел пьесы возник неслучайно. В 1997 году М. Захаров задумал на основе пьесы М. Андерсона «Тысяча дней Анны Болейн» спектакль в